

Asia: VN/11505/2020

Lausuntopyyntö toimeentulotukilain uudistamista valmistelleen työryhmän mietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Tietosuojavaltuutetun toimisto kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto toimeentulotukilain uudistamista valmistelleen työryhmän mietinnöstä.

Apulaistietosuojavaltuutettu toteaa olevan tärkeää, että lainsäädäntötasolla säädetään Kansaneläkelaitoksen ja kuntien (jatkossa hyvinvointialueiden) sosiaalihuollon välisestä tietojen käsittelyn perusteista. Apulaistietosuojavaltuutettu pitää tärkeänä myös sitä, että silloin, kun sosiaalihuoltoa koskevaa lainsäädäntöä ja periaatteita on tarkoitus soveltaa Kansaneläkelaitoksen toimintaan, siihen otettaisiin selkeästi kantaa lainsäädännössä.

Yleisesti tietojen käsittelyn osalta todetaan, että yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan a-f -kohdissa luetellaan perusteet, joista vähintään yhden tulee täytyä, jotta käsittely täyttäisi yleisen tietosuoja-asetuksen mukaiset käsittelyn edellytykset ja olisi täten lainmukaista.

Yleisen tietosuoja-asetuksen johdanto-osan kohdassa 10 muun ohella täsmennetään, että kun on kyse henkilötietojen käsittelystä lakisääteisen velvoitteen tai yleisen edun vuoksi toteuttavan tai rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttämiseksi, jäsenvaltioiden olisi voitava pitää voimassa tai ottaa käyttöön kansallisia säännöksiä, joilla tämän asetuksen sääntöjen soveltamista voitaisiin täsmentää entisestään. Yleisessä tietosuoja-asetuksessa ei johdanto-osan kohdan 10 mukaan myöskään jätetä soveltamisalan ulkopuolelle jäsenvaltioiden lainsäädäntöä, jossa asetetaan erityisiä käsittelytilanteita koskevat olosuhteet, mukaan lukien niiden edellytysten tarkempi määrittely, joiden täytyessä henkilötietojen käsittely on laillista.

Lausuttavana olevassa työryhmän mietinnössä on muun ohella otettu kantaa Kansaneläkelaitoksen mahdollisuuteen saada ilman erillistä pyyntöä lausunto kunnalliselta sosiaalihuollolta (jatkossa hyvinvointialueelta), kun on kyse toimeentulotuen myöntämisestä sosiaalihuollon asiakkaalle. Apulaistietosuojavaltuutettu katsoo, että mikäli tällainen mahdollisuus halutaan ottaa käyttöön, siitä tulisi nimenomaisesti säätää laissa ja tarkasti määritellä, missä tilanteissa ja millä perusteilla tähän lausuntoon asioita voidaan kirjata ja milloin tällainen lausunto voidaan ilman erillistä pyyntöä Kansaneläkelaitokselle toimittaa.

Mietinnön sivulla 76 on todettu, että "keskeisenä ehdotuksena esitetään käytäntöä, jonka mukaan kunta (jatkossa hyvinvointialue) voisi laatia lausunnon sosiaalihuollon asiakkaana olevan henkilön perustoimeentulotuen käsittelyyn liittyvän harkinnan tueksi ilman erillistä Kelan tekemää lausuntopyyntöä. Kelan tulisi huomioida sosiaalihuollon mahdollisesti laatima lausunto päätöksenteossa."

Mietinnön sivulla 78 on todettu, että "jos luovutetaan tarpeellisia tietoja, voitaisiin tiedot toimittaa oma-aloitteisesti Kelan käsitellessä hakemusta, jos tarkoitetut tietosisällöt on pystytty luettelemaan laissa täsmällisesti.", ja että "Työryhmä ehdottaa, että kunnasta voitaisiin luovuttaa Kelalle tarvittavat tarkemmin määritettävät tiedot."

Apulaistietosuojavaltuutettu toteaa, että mietinnössä ei ole otettu kantaa siihen, mikä on sosiaalihuollon asiakkaan asema tässä häntä itseään koskevassa tietojenluovutuksessa. Toimeentulotuen saajaa tulee yleisen tietosuojasetuksen mukaan informoida siitä, miten hänen tietojensa käsitellään rekisterinpitäjän toimesta. Onko tässä tilanteessa toimeentulotuen saajalla oikeutta kieltää, ja jos on, missä tilanteissa ja missä laajuudessa, sosiaalihuollon toimijaa luovuttamasta tietoja Kansaneläkelaitokselle?

Jos toimeentulotuen saajalla ei tällaista oikeutta kieltää tietojensa luovuttamista Kansaneläkelaitokselle ole, siitä tulisi selkeästi säätää laissa. Koska tietoja voidaan ehdotuksen mukaan luovuttaa sosiaalihuollon toimijan omasta aloitteesta, miten on tarkoitus varmistaa, että kyseisellä henkilöllä on toimeentulotukiasia vireillä Kansaneläkelaitoksessa? Apulaistietosuojavaltuutettu tiedostaa, että monesti toimeentulotuen hakeminen varmasti on sosiaalihuollon tiedossa, mutta toteaa kuitenkin, että ei voida olla varmoja, että kaikissa tilanteissa asia olisi näin. Onko sosiaalihuollon toimijalle ennen oma-aloitteista tietojen luovutusta velvollisuus varmistua siitä, että sosiaalihuollon asiakkaalla on toimeentulohakemus vireillä Kansaneläkelaitoksessa? Luonnolliselta tuntuisi, että tämä varmistaminen olisi esimerkiksi yhdistetty siihen, kun asiakasta informoitaisiin siitä, että hänen tietojensa oltaisiin lähettämässä Kansaneläkelaitokselle toimeentulotuen käsittelemistä varten.

Muistion mukaan kunta (jatkossa hyvinvointialue) voisi laatia lausunnon ilman Kelan tekemää lausuntopyyntöä. Muistion sivulla 76 on edelleen myös todettu, että sääntelyn tulisi tarkkarajaisesti tunnistaa ne tiedot, jotka sosiaalihuolto voisi osana edellä mainittua lausuntoa välittää Kelan hyödynnettäväksi ja sitoa tiedon luovutus tarpeellisuuskriteerin.

Koska ilmeisestikään sosiaalihuollolle ei ole tarkoitus säätää pakkoa lausunnon laatimisesta ja oma-aloitteisesta toimittamista, vaan ainoastaan mahdollisuudesta (vrt. toimeentulotukilain 18 a § 3 mom., jossa tietojen luovuttaminen on velvollisuus), sitäkin tärkeämpää on, että sosiaalihuollon asiakkaalla on tieto omien tietojensa käsittelystä ja niiden luovuttamisesta eteenpäin.

Mietinnön sivulla 85 edelleen todetaan, että "Sosiaalihuollon asiakasprosessissa syntyvä tieto on pääsääntöisesti yksilökohtaista, mutta toimeentulotuen osalta tulisi voida yhdistää perheen eri jäsenten toimeentulokiasiaan liittyvät tiedot perhekohtaiseksi." Apulaistietosuojavaltuutettu toteaa, että lauseen tarkoitus jää hieman epäselväksi.

Nykyisin voimassa olevan toimeentulotukilain 3 §:ssä on kerrottu, mitä perheellä toimeentulotukilaissa tarkoitetaan. Onko tässä kohdassa edelleen tarkoitus pitää voimassa nykyisessä toimeentulotukilaissa tarkoitettu perheen käsite, vai onko siihen tarkoitettu tehtäväksi muutoksia? Jos tarkoitus on laajentaa perheen käsitettä koskemaan myös esimerkiksi samassa taloudessa asuvia täysi-ikäisiä lapsia, niin tällainen ratkaisu ei ole ongelmaton asiakkaiden tietosuojan kannalta, kun tiedot yhdistettäisiin jatkossa perhekohtaisiksi.

Mikäli tarkoituksena on puolestaan pitää voimassa nykyisen toimeentulotukilain mukainen perheen määritelmä, tulee tällöinkin asiassa ottaa huomioon salassapitosäännökset. Esimerkiksi alaikäisen lapsen vanhempi voi asua yhteistaloudessa toisen aikuisena kanssa. Tämä yhteistaloudessa asuminen ei kuitenkaan oikeutta tätä toista aikuista, joka ei ole lapsen huoltaja tai muu laillinen edustaja, saamaan tietoonsa alaikäistä koskevia tietoja. Tämä tulisi ottaa huomioon, jos tarkoitus on säätää mahdollisuudesta käsitellä toimeentulokiasiaan liittyviä tietoja siten, että eri perheen jäsenten tietoja yhdistellään perhekohtaisiksi.

Pihamaa Heljä-Tuulia
Tietosuojavaltuutetun toimisto

Rehtonen Terhi
Tietosuojavaltuutetun toimisto